

De paalstenen van Nieuwpoort

Onder de talrijke merkwaardigheden in het oudheidkundig museum te Nieuwpoort, treft men een oude paalsteen aan, die zeer gaaf is bewaard gebleven. Vóór de oorlog 1914 lag deze paalsteen in een hoek onder de kerktoren. Hij werd na 1918 bij de opruiming van het puin van de vernielde toren teruggevonden. De steen is uit blauw arduin, draagt het jaartal 1581 en is getekend met het toenmalig wapen van de stad: een schild van goud, beladen met een open boot, waarin een klimmende leeuw, houdend in de voorklauwen een spies.

Deze paalsteen is één van de vijf exemplaren, die in de 16^e eeuw de zogenoemde paallanden afbakenden; deze landen lagen buiten de muren van de versterkte stad en behoorden tot het rechtsgebied van het Schependom van Nieuwpoort.

Een tweede paalsteen, doch in zeer gehavende toestand, staat nog overeind langs de oude weg van Nieuwpoort naar Veurne, thans een veldweg, die loopt van de Arkebrug in de Zilte.

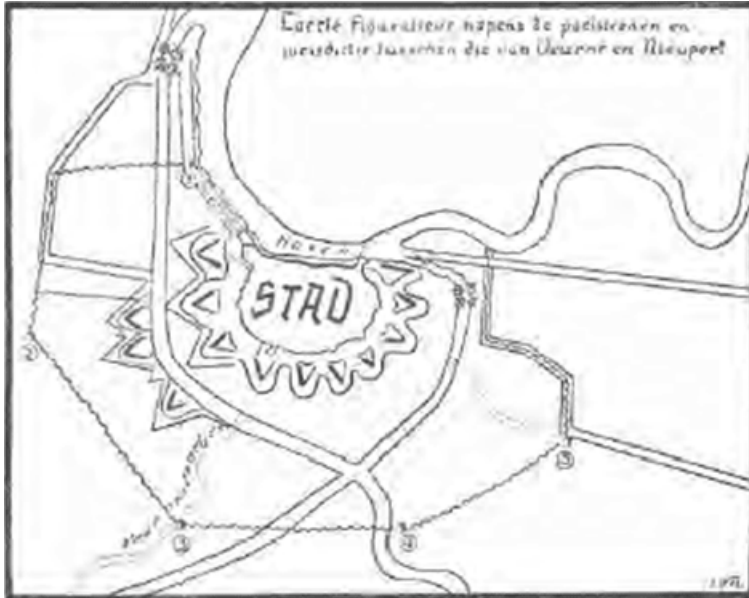
In de loop van de 16^e eeuw waren er tussen de Kasselrij van Veurne Ambacht en het Schependom van Nieuwpoort talrijke betwistingen gerezen in verband met de grenzen van beider rechtsgebied omheen de stad. Voordien reeds waren grensbakens er gesteld geworden⁽¹⁾. Doch op 13 april 1581 kwamen de gedeputeerden van beide partijen ter plaats. Jonkheer Jacob Marchant, baljuw van Nieuwpoort, vertegenwoordigde zijn stad. Jonkheer Charles Malegheer, vergezeld van griffier Gilles Vronne, trad op in naam van Veurne-Ambacht. Bij middel van vijf nieuwe paalstenen werd de grensscheiding andermaal vastgelegd.

De ‘Acte Landtghescheedt in daten 13 april 1581’ duidt de plaatsen aan, waar de paalstenen werden geplaat:

‘D'eerste paelsteen es ghestelt up den dycke, ligghende ande zuutwestzyde vande havene van Nieuport, noortoost an 't waetere, ghenaeamt de ryole⁽²⁾ ten noortwestende van poincten van twee dycken, daerof den eenen dycke light an zuutwestzyde van een poldere buuten de steegherpoorte, competerende de stede van Nieuport, ende den anderen dyck ten noortoostende van de selven poldere en ten noortende an een plaetse, daer een huuseke plochte te staen, ghenaeamt ons heeren huuseke, welcke in vervallen staet es⁽³⁾, ende den selven dyck van de voorsyde paelsteen noortwaerts gaende, competeert die van den Lande van Veurne Ambacht’.

- (1) De gegevens van deze bijdrage zijn ontleend aan de bundel Akten nr. 69 van het stadsarchief te Nieuwpoort.
- (2) Biekorf 1936, blz. 185, 232; K. Loppens, De Westsluis van Nieuwpoort.
- (3) Het bedehuisje ‘Ons Heeren Huuseke’, pas opgericht in 1574, zal onder het Calvinistisch bewind niet gespaard gebleven zijn. Nieuwpoort was sedert 1576 in de macht van de Hollanders. Zie Biekorf 1939, blz. 306; K. Loppens: ‘t Crucifix op den zeedijk bij Nieuwpoort in 1572.

Uit de aangehaalde tekst blijkt verder dat het rechtsgebied van Veurne-Ambacht zich uitstreckte over deze eerste paal, langs de westeroever van de IJzermonding, verderop tot aan de zee kust en reikte tot over de duinenrij, waarop in de loop van de 19^e eeuw de badplaats Nieuwpoort-Bad zou ontstaan.



De vijf paalstenen van Nieuwpoort.

Schets uit 1668 naar het origineel vermoedelijk van de hand van griffier Reynoudt. - Stadsarchief van Nieuwpoort n. 69.

‘De tweede paelsteen staet nog overende zootwest van de voorseyde eerste paelsteen inde pasturagiën ende dunen, toebehoorende myn heeren van Nieulande, zuudt by der hofstede van den selven heer, daer Aernoudt Bogaert nu ten tyden bij pachte heeft gewoont, in het hof dat Jan Steven jegenwoordegh houdt in ceyns van den voors. heere.

De derde paelsteen es ghestelt zuudtoost van de voors^e tweede paelsteen, zuudtoostwaert over de straete, also men rydt van Nieuport naer Veurne, staende ten noordwesthoucke in 't Landt, toebehoorende den disch van Nieuport, jehens de gracht van de selve straete.

De vierde paelsteen es ghestelt recht oost van dandre voorseyde derde paelsteen, oostwaert over een waeter, ghenamt de ryole ande oostzyde van een straetken loopende zootwaerts naer de Loobrugghen, ghenamt 't selve straetken, 't Loostraetken, ende ten zuudwesthouck in een stick Landts, toebehorende de kercke van Nieuport, noort by de huyskens die by de Loobrugghen staen.

De vyfde paelsteen staet nog over einde noortoost vande voorgaende paelsteen, noort oostwaert over de vliet daer 't waetere van Veurnambacht zyn suwatie neemt naer den sluys, noortwest een huyske, toe-

behoorende Cornelis de grauwe, ende oock noortwest vande hofstede vanden selven Cornelis de grauwe, ende staet op een hooghe dyck reghte over't middele vanden dyck, die scheidt den Schependomme van Nieuport vanden Lande van Veurnambacht, welcken dyck es streckende noort keerende daer naer west, ende daernaer wederomme noort tot aen den dyck, die licht jehens de havene van Nieuport aende oostzyde van den sluys van Veurnambacht, welcken dyck nu meestal gheslecht is'.

Dit bescheid werd opgesteld door Cornelis Goossens, gezworen landmeter 'slandts vanden Vrijen' en werd bij latere betwistingen steeds ter hand genomen om deze te beslechten.

In 1655 kwamen de afgevaardigden van Nieuwpoort en van de kasselrij Veurne-Ambacht opnieuw samen om de paalstenen te visiteren. Jan Luickx, gezworen landmeter, tekende een figuratieve kaart, die hij dagtekende op 29 april 1655. Zie de afbeelding.

Ten gevolge van het vredesverdrag van 2 mei 1668 tussen Frankrijk en Spanje, werd de kasselrij Veurne aan Frankrijk afgestaan. Nieuwpoort bleef onder de Spaanse Kroon. Aldus werden de Nieuwpoortse paalstenen niet enkel een locale aangelegenheid, maar kregen zij een internationaal belang, daar zij voortaan rijksgrenzen aftekenden.

In 1670 liet Frankrijk rechten gelden op het Fort van Vierboet en de Oost- en Westsluis van Nieuwpoort. Spanje weigerde daarin toe te stemmen.

Eindelijk bracht het vredetraktaat van Nijmegen (1678) een oplossing: het Fort van Vierboet bleef een integrerend deel van de verdedigingsgordel van Nieuwpoort, evenals gans het sluizensysteem⁽⁴⁾.

Toen op 28 juni 1703 de afgevaardigden van Veurne-Ambacht en deze van Nieuwpoort opnieuw bijeen kwamen om zich van de stand van de paalstenen te vergewissen, eisten de zeven Nieuwpoortse gedeputeerden, dat de eerste paal meer naar zee toe zou verplaatst worden en gesteld 'aen de pallisaden van den uytganck van het Fort, ghenamt de Vierboet', daar het Fort, als gevolg van het vredesverdrag van Nijmegen, thans tot het grondgebied van Nieuwpoort behoorde.

Nabij het Polderhof, zate van de Lenspolder, was de tweede paalsteen verdwenen, wellicht als gevolg van de talrijke onderwaterzettingen van de Lenspolder, die in de laatste jaren waren geschied⁽⁵⁾. De bejaarde Christiaan Streeck, voormalig hoofdman van de prochie Oostduinkerke, wist aan te brengen dat hij, na de

(4) Het Traktaat bepaalde nochtans: 'Quand à l'escoulement des eaux de la Chastellenie de Purnes, il sera continué, et elle en jouïra en la mesme forme et maniere qu'il a esté pratiqué jusques à présent.' Derden Placeaet-Boeck van Vlaanderen II, blz. 1344.

(5) Deze polder heette vóór 1636 'polder van den Heer van Nieulant'; na het huwelijk in 1636 van Jacqueline de Gros, vrouwe van Nieulant, met Antoine de Lens, komt deze polder voor onder de naam 'Lenspolder'.

slag van Duinkerke, ten tijde van de markies de Caracena, de paalsteen had zien overplaatsen door Adriaen Kivout naar de lage duinen. Daarop eisten de heren van Veurne het terugplaatsen van de tweede paalsteen op zijn oorspronkelijke plaats.

De derde en de vierde paalsteen werden in goede staat op hun oorspronkelijke plaats aangetroffen, waar zij in 1581 waren gesteld, doch de vijfde paalsteen was verdwenen en vervangen door een oude steen zonder merk.

In een rapport van toezicht, dat landmeter J.J. Schoolmeesters op 5 juli 1764 schreef in opdracht van de magistraat van Nieuwpoort, vindt men enkele gegevens, die voor de regionale geschiedschrijving een zeker belang kunnen hebben.

De eerste paalsteen ‘omtrent ses roeden van Noorden de Cappelle, ghehaemt Ons Heeren Huseken, in 't scheeden van twee dycken’ was verdwenen. Wat betreft de tweede paalsteen stipt J. Schoolmeesters volgende bevinding aan:

‘Over den polder van myn heer de Lens in de dunen van vermelden heere van Lens, omtrent twaelf roeden van den ouden waeterput, daer men presumeert gestaen 't hebben d'oude afgebrande hofstede van genaemden heer van Lens, alwaer de W^{de} Savaete hofstede oock gestaen heeft, over langen tydt insgeliks by ongelucke ghebrandt, gelyck ick self gesien heb, en is er geen paelsteen bevonden gheweest. Van daer westwaerts en langst van zuyden den geciteerden polder van geciteerde edele heeren, heb ik my getransporteert, omtrent dertig roeden van zuydt westen den dyck, een husinghe nu bewoont door Fransois Allaert, waer gestaen heeft de Justitie van Nieuport, by my oock gesien in wesen, liggende omtrent tseventig roeden van oosten, den Paelsteen gestelt tusschen den dunen van Majesteyt en de gonne van selven de Lens’.

Aldus blijkt onder meer dat de duinen van Nieuwpoort-Bad leengoed waren van de familie de Lens. Zij werden verkocht samen met de Lenspolder door de erfgenamen van graaf Alexander de Lens op 26 juli 1819 aan Louis le Clément, baron van Taintignies en ridder Alexander Lossy van Doornik. Bij verkoopakte van 16 augustus 1830 werden zij de eigendom van Benoit Crombez-Lefebvre van Doornik.

De duinen van Oostduinkerke daarentegen behoorden aan de Keizerin Maria-Theresia als gravin van Vlaanderen. In 1809 verkocht het Frans bestuur deze domeingoederen in openbare veiling aan Jean Bauwens van Brugge.⁽⁶⁾

Bij de oprichting van de municipaliteiten onder het Frans bewind onttrok men de zogenoemde paallanden omheen de versterkte steden aan deze nieuwe stedelijke besturen. Deze gronden, buiten de stadsmuren gelegen, werden gevoegd bij de naastbij liggende plattelandsgemeenten. Aldus kwamen de paallanden omheen Nieuwpoort

(6) Brugs Rijksarchief, Leiedepartement, n° 11.

onder Oostduinkerke, St-Joris en Westende. Lombardsijde werd een zelfstandige gemeente.

Na het Concordaat (1802) zond de meier van Nieuwpoort een verzoek aan de bisschop van Gent, opdat de huizen, gelegen buiten de vestingen nabij het Brugse, het Ieperse en het Veurnse sas, zouden blijven behoren tot het parochiaal gebied van Nieuwpoort. Het bisdom willigde dit verzoek in en op 5 augustus 1803 (17 Thermidor, jaar XI) schreef Franciscus Vermeesch, vicaris-generaal te Ieper: 'qu'il sépare ces endroits des églises de Westende ou Lombartzyde, de St Georges et d'Oostduynckerke, auxquelles ils appartiennent respectivement, et qu'il les réunit par les présentes à l'église paroissiale de Nieuport, jusques à la distance de cent et cinquantes toises de France du pied des remparts de la place'.

Grootvicaris Vermeesch was alsdan administrator van het gedeelte van het oude bisdom Ieper dat onder het Leiedepartement behoorde. De nieuwe parochiegrenzen stelde hij vast met kennis van zaken, hij was immers geboortig van Ramskapelle bij Nieuwpoort.

P. DECLERCQ.

Vraagwinkel

Legende van de metselaarsketel

Brugge en 's-Hertogenbosch kennen allebei de legende van de metselaar die met de hem aangebrachte eetketel niet meer tevreden was.

Te Brugge heeft de man zijn 'potje' eenvoudig ingemetseld boven een pilaar van de middenbeuk in de O.L. Vrouwkerk. De bekende 'Erwtman' van de St.-Janskerk te 's-Hertogenbosch heeft zijn ketel erwtensoep naar beneden geschopt; hij was aan 't werk buiten aan 't gebouw en zijn beeltenis met de omgestampte ketel tussen de pinakels van de noordzijde is heden een klassieke bezienswaardigheid voor de bezoekers van de heerlijke Noord-Brabantse kathedrale basiliek.

De kern van de legende schijnt in beide gevallen de spreuk te zijn door de ontstemde man uitgeroepen. Te Brugge klinkt het: 'Is dat nu kost voor een man die een blanke daags wint!' (Var.: 'die drie oordjes daags wint'). Te 's-Hertogenbosch wordt de spreuk overgeleverd in een berijming:

'Is dat nu kost voor eenen man,
Die daags een braspenning winnen kan.'

Op een zekere oudheid wijzen de muntnamen oordjes, blanke en braspenning.

Ik vermoed dat deze - of een gelijkaardige - legende nog elders zal voorkomen. Wie kent nog andere plaatsen? Met dank voor elke nuttige inzending.

C.B.

Vercruysse, alias Joseph de Félicité, van Kortrijk

Deze persoon moet in betrekking gestaan hebben met Léon Bloy en heeft boeken uitgegeven over O.L. Vrouw van Salette en van Lourdes. Zijn naam wordt vermeld